

STUDII

Ion Chirtoagă*

BENDERLIII ÎN AFARA HOTARELOR KADIATULUI TIGHINA THE TURKISH INHABITANTS OUTSIDE THE BORDERS OF THE KHADYAT TIGHINA

In the sangeak (district) Tighina (constituted after the campaign of Suleiman I in 1538) entered the localities located between the Rivers Bâc (to the north) and Botna with the Upper Traian Wave (to the south). From Botna the southern border passed near the village of Chitcani to the Dniester. To the west the boundary of the district was established on the borders of the estates on the Lower Course of the Colinder, from where it followed to the south near the spring of the Larga River. During the period of economic crisis, through which the Ottoman Empire periodically passed, some Turkish dignitaries organized Private Economic Enterprises (called chiftlik), using the land resources of the state inside and outside the sangeak. In this way, chiftliks appeared in the territory remaining under the authority of Moldova, creating problems for the locals in the use of land resources. After 1774 the economic activity of the Turkish inhabitants outside the border of the sangeak Tighina was limited. A new Ottoman administration appeared in Căușeni, which replaced that of the Crimean Khan. The locality of Sălcuța, with Romanian population, being for a century under the administration of the Crimean Khan, was included in the borders of the sangeak Thighina.

Keywords: Moldova, Bâc, Botna, boyer, Bugeac, chiftlik, Chițcani, Dniester, Orhei, Răut, sangeak, Suleiman I.

În istoriografie se vehiculează diferite opinii referitoare la ocuparea în secolele XVI-XVII de către turci și tătari a unor teritorii din spațiului carpato-nisitrean, aflate sub autoritatea domnului Țării Moldovei.

E cunoscut faptul că în 1538 Suleyman I, boierii moldoveni și polonezii și-au unit forțele pentru ca Petru Rareș să fie înlocuit pe tronul țării cu o altă persoană, mai docilă. Însă nici boierii, nici polonezii nu s-au așteptat că după înlocuirea

* **Ion Chirtoagă**, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal la Institutul de Istorie.
<https://doi.org/10.58187/rim.129-130.01>

domnului Moldovei în exercițiu cu o altă persoană, otomanii vor rupe din trupul țării teritoriul cu un punct strategic important. La solicitarea hanului din Crimeea, care încerca să restabilească dominația anterioară tătară (de pe timpul Hoardei de Aur) în lungul Nistrului, sultanul a ocupat trecerea peste acest râu de la Tighina și orașul de lângă Răut, numit ulterior Orheiul Vechi, unde până la 1369 au locuit și persoane aduse din Orient. Conform mărturiilor cronicarilor turci, după ce la trecerea Tighina Poarta a construit cu mâinile țăranilor români o cetate din piatră, numită de otomani Bender, ea mai intenționa să ridice o nouă fortăreață, desemnată de cronicarii menționați cu nume bizare - Cein, Colcein ș.a.¹ În opinia noastră, cetatea menționată urma să fie construită pe malul Răutului, lângă satul Trebujeni din actualul raion Orhei. Cea de a doua cetate, menționată în documentul dat, n-a mai fost construită, însă cu această ocazie nefericită centrul ținutului Orhei a fost transferat în altă parte.

Referitor la ocuparea unui teritoriu din lungul Nistrului, în istoriografie a fost expusă ideea că atunci ar fi fost ocupat aproape tot spațiul dintre Prut și Nistru, ori cel puțin, Tighina și Bugeacul, turcii apropiindu-se foarte mult de frontiera poloneză². Însă și după acest eveniment dramatic din istoria noastră națională, câmpia din sudul spațiului pruto-nistrean continua să se afle sub autoritatea pâr-călabului de Lăpușna și nu avea de unde să se numească Bugeac (colț), toponim apărut mult mai târziu, în alte circumstanțe istorice și referitor la altă configurație teritorială mai adecvată pentru sensul cuvântului respectiv. Drept dovadă servește faptul că în 1539 Suleyman I a poruncit sangeakbeiului de Cetatea Albă să nu permită tătarilor care locuiesc „lângă Akkerman și Chilia să treacă cu turmele de oi în Polonia”³, adică în stânga Nistrului, la care pretindeau la modul cel mai serios polonezii și lituanienii. Faptul că tătarii se aflau „lângă Akkerman și Chilia”, dar treceau cu turmele lor în stânga Nistrului, constituie o mărturie certă că atunci câmpia din sudul spațiului pruto-nistrean se afla în continuare în stăpânirea Țării Moldovei, care nu permitea să fie utilizată în mod abuziv de către tătarii, veniți recent în acest teritoriu, crescători de vite nomazi.

Aceste măsuri ale Porții au alertat autoritățile moldovenești și poloneze, deoarece era pusă în pericol securitatea celor două țări în condițiile activizării tătarilor din Crimeea. Imediat după campania lui Suleiman I din 1538 relațiile polono-tătare s-au deteriorat. Confruntările polono-tătare au continuat și în anii următori. Pentru a demonstra că potentatul din Crimeea avea anumite drepturi asupra spațiului dintre Nistru și Bug de pe timpul Hoardei de Aur, solului polonez Wiliamowski i s-a declarat că în acest teritoriu sunt „numai stâlpi (la mormintele

¹ *Cronici turcești privind Țările Române (Extrase)*, Vol. I, București, 1966, p. 231, 480.

² Eugen Denize, *Problema Basarabiei de la Ștefan cel Mare la Mihai Viteazul*, Alborg, Ed. Dorul, 2001; Dinu Poștarencu, *Un nou studiu despre Basarabia*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2002, nr. 1-2, p. 100-101.

³ *Catalogul documentelor turcești*, Vol. II, București, 1965, p. 5.

tătăre – n.n.) și mori moldovene”⁴, stăpânii cărora utilizau resursele hidraulice ale râului în scopuri economice, inclusiv pentru locuitorii de pe malul stâng al Nistrului. Adică în opinia conducerii tătarilor, la acest teritoriu puteau pretinde doar Hanatul din Crimeea și Țara Moldovei, dar nu polonezii cu lituanienii.

Pe de altă parte, și boierii moldoveni erau nemulțumiți de rezultatul campaniei lui Suleyman I din 1538, imputându-i-se lui Ștefan Lăcustă, adus la tronul țării de către sultan, că el era gata să cedeze otomanilor „Nistrul tot”⁵, adică un teritoriu mare din apropierea râului menționat. În 1540 boierii moldoveni, după ce l-au ucis pe Ștefan Lăcustă, la tronul țării l-au ales pe Alexandru Cornea, care a atacat Tighina, alarmând pe turci. Pentru ameliorarea situației complicate de la frontiera de nord a Imperiului Otoman, Suleyman I l-a numit a doua oară la tronul Moldovei pe fostul domn, Petru Rareș, care în schimbul unei contribuții bănești în visteria Porții și majorarea tributului, a reușit să întoarcă în hotarele țării o parte din teritoriul acaparat de turci în 1538. Însă otomanii și-au păstrat cetatea Tighina, construită în 1538-1539, cu un teritoriu din apropierea fortăreței și a trecerii peste Nistru, care avea o importanță deosebită pentru hanul Crimeii și eventuale colaborări militare turco-tătare, îndreptate contra moldovenilor, polonezilor și lituanienilor. Pe de altă parte, returnarea incompletă a teritoriului din apropierea Nistrului în hotarele țării s-a soldat cu unele confruntări dintre moldoveni și turci și cu distrugerii în acest spațiu, populat de români. Din conținutul firmanului sultanului din 1552 se poate înțelege că, retrăgându-se din spațiul dintre râul Botna și satul Palanca, retrocedat Moldovei, turcii au distrus într-un mod barbar 9 din cele 35 sate cu populație românească al teritoriului menționat⁶.

Confruntările dintre moldoveni și turci de la hotarul circumscriptiei Tighina și teritoriul rămas sub autoritatea domnului Moldovei au continuat, mai ales, acolo unde nu se aflau repere naturale solide. În firmanul lui Selim al II-lea din 1568 se menționează că la o dată anterioară, ceaușul (ofițerul de legătură) Ferruh ar fi stabilit hotarul noii circumscriptii Tighina. Din conținutul documentului rezultă că inițial mai puține neînțelegeri apăreau la hotarul de nord al circumscriptiei Tighina, deoarece Bâcul constituia un reper sigur. Cele mai multe dispute erau provocate la hotarele de vest și de sud ale circumscriptiei. Inițial aceste dispute apăreau, deoarece o moșie putea fi pe ambele versante ale unui deal ori maluri ale numitului pârâu, care serveau ca semne de hotar, dar localnicii, deprinși cu resursele naturale respective, tindeau să le utilizeze în continuare fără restricții. Spre exemplu, în valea din apropierea cursului inferior al pârăului Colinder, afluent al râului Bâc, au fost necesare repere suplimentare ca Vadul ori Geamăna din apropiere. Pe de altă parte, cursul superior al pârăului Colinder nu putea servi ca

⁴ Mihnea Berindei, Gilles Veinstein, *L'Empire Ottomane et les Pays Roumaines (1544-1545)*, Paris-Cambridge, 1987, p. 98.

⁵ Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chinei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 188.

⁶ Valeriu Veliman, *Noi precizări în legătură cu haraciul Moldovei la mijlocul secolului al XVI-lea*, în *Revista Arhivelor*, 1984, nr. 2, p. 203.

semn de hotar deoarece el curge din vest spre est. Din cauza că până la hotarul de sud al circumscripției din lungul râului Botna și al Valului Traian de Sus nu s-au găsit semne mai potrivite, ca puncte de reper au servit izvorul pârâului „Olarca” (Larga, un afluent al Botnei) și diferite moșii. La hotarul de sud al circumscripției apăreau dispute în legătură cu satul Copanca, menționat în firmanul lui Selim al II-lea în subordonarea autorităților de la Tighina, iar în 1581 – în componența ținutului Lăpușna de sub autoritatea domnului Moldovei⁷. Adică în 1581 ținutul Lăpușna încă se mai extindea până pe litoralul râului Nistru. În pofida afirmațiilor lui Dimitrie Cantemir⁸, ale lui E. Denize⁹ și altor autori¹⁰ că în 1538 ori în 1568 turcii ar fi ocupat câmpia Căușenilor (ori de la sud de Valul Traian de Sus), numită ulterior Bugeac, și ar fi fost aduși în acest teritoriu nomazi de origine turanică, în fapt, în 1581 câmpia menționată în continuare se afla sub autoritatea domnului Moldovei, în numele căruia era administrată de pârcălabul ținutului Lăpușna.

Situația a devenit mai complicată pentru țară după ce pe la 1585 hotarul circumscripției otomane cu centrul la Cetatea Albă a fost extins din contul teritoriului rămas sub autoritatea domnului Moldovei până la satul Purcari. Din anul 1595 potentatul din Crimeea a ocupat abuziv câteva localități cu populație românească de pe cursul inferior al Nistrului, cunoscute ulterior în sursele istorice interne ale țării cu numele de „sate hănești”, iar în cele tătare – „ial”, adică – „de pe litoral” Nistrului¹¹. În așa numitele „sate hănești” intrau Copanca, Leuntea, Talmază, Răscăieți, Cioburciu menționate pe harta lui Beauplan din anii 30-40 ai secolului al XVII-lea¹², Cărnățeni – în relatările călătorului suedez I. Meier din 1651, potrivit căruia această localitate se afla în nord-vestul circumscripției¹³. La cele șase sate ulterior s-a adăugat încă unul, apărut recent cu numele de Slobozia Hanului¹⁴, fondat pe timpul stăpânirii potentatului din Crimeea și populat cu

⁷ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, Vol. XIX, Iași, 1927, p. 152.

⁸ Dimitrie Cantemir, *Principele Moldovei. Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*, Vol. II. Stud. într. de Valentina și Andrei Eșanu, Trad. de Dan Slușanschi, Institutul Cultural Român, București, 2007.

⁹ Eugen Denize, *Problema Basarabiei de la Ștefan cel Mare la Mihai Viteazul*, Alborg, Ed. Dorul, 2001.

¹⁰ Dinu Poștarencu, *Un nou studiu despre Basarabia*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2002, nr. 1-2, p. 100-101.

¹¹ Spre deosebire de noțiunea de „sate hănești” termenul de localități „de pe litoral” mai includea și satele din sangeakul Cetatea Albă, de la care potentatul din Crimeea primea doar renta senioțială, cea centralizată fiind percepută de fiscal otoman.

¹² *Călători străine despre Țările Române* (în continuare *CSȚR*), Vol. VII, București, 1980, p. 516.

¹³ *CSȚR*, Vol. V, București, 1973, p. 448.

¹⁴ În limbile turanice numele satului e ortografiat Slobozia Hanesi (Slobozia Hanului). Uneori această formulă turanică în limbile europene este ortografiată greșit (Hănesei, Găneasa), creându-se impresia că și soția hanului din Crimeea ar fi avut proprietăți funciare la vest de Nistru. Trebuie de subliniat faptul că nici soțiile sultanului otoman nu aveau proprietăți de pământ (mülk), ci doar posesiuni (khas) cu surse de venit. E cunoscut faptul că proprietățile se transmiteau prin moștenire, iar posesiunile - nu. În ceea ce privește soțiile hanului (până la patru, conform prevederilor șariatului) erau întreținute de potentatul din Crimeea din sursele

români moldoveni. S-a constituit o nouă circumscripție cu centrul la Cioburciu. După ce pe la 1673 s-a stabilit pentru o perioadă îndelungată de timp „hotarul lui Halil-pașa”, dintre teritoriul ocupat de turci, tătari și nogai și cel rămas sub autoritatea domnului Moldovei, în această circumscripție nouă au mai nimerit câteva sate cu populație românească, cu centru administrativ la Căușeni. În proprietatea hanului din Crimeea se mai aflau câteva sate cu populație românească din circumscripția Cetatea Albă, obținute de la sultan după campania lui Bayazid al II-lea, din anul 1484. Aceste proprietăți ale hanului nu aveau statute similare în cadrul Imperiului Otoman¹⁵. Dacă unele sate cu populație românească de la sud de Purcari erau în proprietatea hanului din Crimeea, dar se aflau în sangeakul otoman cu centrul la Cetatea Albă, cele de la nord de această localitate formau o circumscripție supusă direct hanului din Crimeea. Această situație crea anumițe confuzii pentru călătorii străini, care nu deosebeau proprietățile hanului dintr-un sangeak otoman de satele cu populație românească cu centrul mai întâi la Cioburciu, apoi la Căușeni, care formau o circumscripție aflată sub administrația potentatului din Crimeea. Așa, spre exemplu, călătorul turc Evlia Celebi susținea că Cioburciu, Copanca și Leuntea se aflau pe pământul Tighinei¹⁶, afirmație preluată și de autorii unor scrieri contemporane¹⁷. Indirect, acest concept era extins asupra întregii câmpii vecine¹⁸.

Afirmațiile de acest fel au fost generate și de schimbările care s-au produs în sistemul otoman de dominație. În secolele XV-XVI, la temelia statului otoman s-au aflat structurile administrative și militare bazate pe sistemul de sipahii (cavaleri medievali) și renta centralizată, care era percepută de la producători pentru întreținerea zaimilor și timarioților în schimbul serviciului lor public. Fiecare sipahiu primea anual un venit stabilit într-o sumă fixă de bani. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sub influența importului de metale prețioase din America, continentul european a fost cuprins de inflație, care a subminat și sistemul de remunerare a sipahiilor din Imperiul Otoman. În urma crizei economice, cei mai mulți sipahii cu venituri mici, nefiind remunerați la nivelul corespunzător, au început să practice ocupații economice pentru întreținerea familiilor. Unii practicau comerțul, iar alții organizau gospodării particulare, utilizând resursele funciare ale moșiilor apropiate de locurile lor de trai. Pe resursele funciare de stat au apărut întreprinderi agricole particulare, numite ciftlikuri. Ele au fost create mai întâi în circumscripțiile cu administrație otomană (din sangeakurile Tighina, Cetatea Albă), apoi pe moșiile satelor stăpânite de hanul din Crimeea și ale celor rămase sub autoritatea domnului

sale de venit.

¹⁵ Ion Chirtoagă, *Din istoria Moldovei de Sud-Est până în anii 30 ai sec. al XIX-lea*, Chișinău, Ed. Muzeum, 1999, p. 110.

¹⁶ CSȚR, Vol. VI, București, 1976, p. 414-415.

¹⁷ Dinu Poștarencu, *Hotarele raialei Bender*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2015, nr. 2, p. 128.

¹⁸ La acest subiect vom reveni într-o altă lucrare.

Moldovei. Spre exemplu, în lista de colectare a produselor alimentare de către autoritățile otomane din anul 1708 sunt menționate ciftlikuri ale demnitarilor otomani, sipahiilor (inclusiv ale zaimilor mai înstăriți), ofițerilor trupelor de ieniceri, slujitorilor cultului musulman din circumscripția Tighina, cum ar fi Esen Akay oglu kethudasî, mutevelli, Bešli aga, Islam Gazi, Dalî aga, Ali imam, Kazî Bey, Ak Mehmed imam, Arnavud Hasan aga, Zaim Ibrahim aga, Ibrahim aga, Zaim Ahmed aga, Suleyman aga, Yusuf aga, Zaim Suleyman aga, David zaim, Yusuf zaim, Ramazan aga, Kalî dizdar, Zaim Omer aga, Musala zaim ș.a. Printre localitățile din sangeakul Tighina, țăranii care au achitat darea în natură față de statul otoman sunt menționate satele Yenikioi (adică Chițcani), Bulboaca (în text – Polubok, ceea ce ar putea constitui o eroare tehnică), Ursoaya, Varnița, Daliyan, Calfa, locuitorii din varoș¹⁹, adică dintr-o mahala cu populație creștină (în primul rând, de origine română) a orașului Tighina ș.a. În același document sunt menționate câteva localități din circumscripția vecină Căușeni, aflată în subordonarea hanului din Crimeea cum ar fi localitatea cu același nume, Talmaza, Cărnățeni, Leuntea. Turcii din Tighina pătrundeau și în teritoriul rămas sub autoritatea domnului Moldovei, punând în dificultate activitatea economică a țăranilor localnici. Printre aceste localități sunt menționate satele Colinder (ulterior numit și Balmaza), Gurciova (Gangura), Todi-rești, Geamăna²⁰.

În a doua treime a secolului al XVII-lea, în sudul spațiului dintre Prut și Nistru au venit nogaii din neamurile Orac oglu și Or-Mehmed oglu, pentru care a fost rezervat teritoriul de până la Valul Traian de Sus și cursul râului Ialpuș. Limita de pășunare a nogailor a început să fie numită „hotarul lui Halil pașa”. Iar teritoriul rupt din trupul Moldovei oficial se numea „Iurtul (adică, stăpânirea – n.n.) lui Halil pașa” ori mai popular – Bugeac. Abia acum, când nogaii din acel colț de țară (Bugeac - unghi) din apropierea Mării Negre, sporindu-și de câteva ori numărul cu cei veniți de la est de Nipru, și-au extins aria de pășunare până în apropierea Valului Traian de Sus, ei au adus și denumirea, apărută recent, până la „hotarul lui Halil pașa”. Mai mult, nogaii și turcii din sangeakul Tighina au pătruns și pe moșiile din afara hotarelor celor două circumscripții (Tighina și Bugeac) sub pretextul „că nu le ajung locul lui Halil pașa de hrană”²¹. Printre cei afectați de această înaintare a turcilor și nogailor pe moșiile țăranilor moldoveni erau și locuitorii din satul Puhoi, ținutul Lăpușna, care la 29 martie 1765 erau scutiți de către Grigore Ghica de unele dări din motivul că se aflau în apropierea

¹⁹ Termen utilizat de obicei în documentele oficiale otomane.

²⁰ Александр Середа, *Силистренско-Очаковският еялет през XVIII - нач. на XIX в. Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие*, София, Дно Мира, 2009, с. 237. În documentul turcesc publicat toponimul este ortografiat Calinder.

²¹ *Cronica anonimă a Moldovei. 1661-1729 (Pseudo-Amiras)*, București, 1975, p. 95.

noi limite a „Benderului și cu tătarii”²², deși uneori această măsură a fost pusă sub semnul îndoielii fără argumente convingătoare²³.

În 1728 s-a ajuns la un compromis referitor la modul de utilizare de către nogai a pământului din apropierea „hotarului lui Halil-pașa”, stabilit pe la 1673: „Nohaii... o parte din locul Moldovei o împresurase de vreo 30 de ani și altă parte era împresurată de benderlii²⁴, se menționează în cronica anonimă tradusă de Amiras, iar Grigore vodă a scos hațișeriful de la Împărăție (firmanul sultanului – n.n.)... și a dezbătut și locul acela și l-a lipit la hotarul Moldovei, hotărându-l cu semne pe hotarul vechi a lui Halil pașa. Și cu mijlocirea hanului i-a și mutat pe tătari, dându-le loc de ședere mai jos de unde intrase ei, mai jos de cele 2 ceasuri în curmeziș și 32 ceasuri în lung. Și cu zapisul ce avea de la tătari, lua dajdii de la dânșii, de pe case și de pe bucate (vite – n.n.) și din fânețe în toți anii, care nici această supunere alți domni nu le-au putut face și pentru aceasta nu iubeau tătarii pe Grigore vodă”²⁵.

Însă în teritoriul de la sud de Valul Traian de Sus ușurgii, adică perceptorii respectivi²⁶, n-au reușit să-i impună pe mârzacii turanici la achitarea dării pentru utilizarea în scopuri economice a resurselor funciare ale domnului și boierilor moldoveni, care într-un mod nejustificat au nimerit sub autoritatea hanului. Printre aceste localități erau Sălcuța, Malcoci ș.a.²⁷.

După pacea de la Kuciuk-Kainargi din anul 1774 și obținerea independenței hanului din Crimeea față de otomani, proprietatea lui la vest de cursul inferior al Nistrului a fost lichidată. S-a redus substanțial numărul localităților cu locuitori nogai din sudul spațiului pruto-nistrean: din neamul Orac oglu de la circa 100 sate – la 26 (inclusiv 23 în „moșia lui Halil pașa”, adică la sud de Valul Traian de Sus), Or-Mehmed oglu - de la 100 sate la 72 (inclusiv 36 în teritoriul Moldovei, adică în cele „două ceasuri” de la vest de cursul râului Ialpuș)²⁸. De această ocazie favorabilă s-au folosit autoritățile Moldovei, care la nord de Valul Traian de Sus au creat ținutul Hotărniceni. Din fostele „sate hănești” s-a constituit o nouă circumscripție otomană cu centrul în Căușeni, în frunte cu un voievod special. În 1807, în componența kadiatului Tighina au fost înregistrate 17 sate cu popu-

²² *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, Publicate de Aurel V. Sava, București, 1937, p. 210.

²³ Dinu Poștarencu, *Hotarele raialei Bender*, p. 131.

²⁴ Turci din Bender.

²⁵ Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României sau letopisețele Moldovei și Valahiei*, Ed. II, Vol. III, București, 1874, p. 166.

²⁶ Pentru utilizarea resurselor funciare din teritoriul arendat, nogaii plăteau proprietarilor lor legitimi (domnului țării ori marilor boieri moldoveni) zeciuiala din roada recoltată.

²⁷ Charles de Peyssonel, *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, Tome premier, Paris, MDC-CLXXXVII (1787), p. 308.

²⁸ Александр Середа, *Силистренско-Очаковският еялет през XVIII - нач. на XIX в. Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие*, с. 246.

lație românească – Baccealia, Chircăești, Chițcani, Ghiolchioi, Hagimus, Osmănești, Gâsca, Fârlădeni, Hârbovăț, Ters Bazar, Bulboaca, Ciacraul, Calfa, Dalian, Varnița, Salcuța ș.a. În hotarele circumscripției Căușeni erau localitățile Căușenii (Vechi și Noi), Caplani, Slobozia Hanului, Cârnațeni, Popeasca, Feștelița ș.a.²⁹. Din acest document reiese că după anul 1774 localitatea Sălcuța a fost transferată în kadiatul Tighina, fapt care uneori se neagă³⁰.

Din informația prezentată se poate afirma, că în sangeakul Tighina, format din kadiatul cu același nume, intrau localitățile aflate cu prioritate între râurile Băc (la nord) și Botna cu Valul Traian de Sus (la sud). Din apropierea malului drept al Botnei, în kadiatul Tighina intra și satul Chițcani. La vest limita circumscripției a fost stabilită pe hotarele moșiilor de pe cursul inferior al Colinderului, de unde urma spre sud prin apropierea izvorului râului Larga („Olarca” din documentul turcesc de la 1568). În condițiile de criză economică, prin care periodic trecea Imperiul Otoman, unii demnitari turci organizau întreprinderi economice particulare (numite ciftlikuri), utilizând resursele funciare ale statului din interiorul kadiatului, dar și din afara lui. În așa mod, pe teritoriul rămas sub autoritatea domnului Moldovei, dar și al „satelor hănești” apăreau ciftlikuri, creând localnicilor probleme în utilizarea resurselor funciare ale moșiilor respective. După 1774 activitatea economică a benderliilor în afara hotarului kadiatului Tighina a fost substanțial limitată. La Căușeni a apărut administrația otomană care a înlocuit-o pe cea a hanului din Crimeea. Iar localitatea cu populație românească Sălcuța, aflată timp de un secol sub administrația hanului din Crimeea, a fost inclusă în hotarele kadiatului Tighina.

²⁹ *Arhiva de Stat Istorico-Militară a Rusiei*, Fond 14209, inv. 5/165, legătura 35, dosar 6, f. 18-18 verso, 20-20 verso.

³⁰ Dinu Poștarencu, *Hotarele raialei Bender*, p. 131.